एकाइ १७ · डल्ले खोला

अध्ययन टिपोट

BLE मा कस्तो प्रश्न सोधिन्छ

- **CDC को तालिका एकाइ होइन, सिप जाँच्छ:** शब्दभण्डार ६ · वर्णविन्यास ३ · भाषिक संरचना ७ · पठन बोध ७ · बुँदा टिपोट र सारांश लेखन ४ · निर्देशित रचना ३ · व्यावहारिक लेखन ३ · भाव विस्तार/व्याख्या ३ · पाठगत बोध ९ · निबन्ध लेखन ५
- **शब्दार्थ (२):** मौलिक तीन, आगन्तुक एक
  - शाश्वत
  - भयावह
  - अनिकाल
  - इस्टिमेट
- **शब्द पहिचान (२):** भयभीत/भयावह नझुक्किने
- **वाक्य रचना (२):** खिस्सी उडाउनु, ज्यानको बाजी लगाउनु; झकिझकाउ
- **शुद्ध शब्द (१):**
  - वर्षायाम
  - सङ्कट
  - शाश्वत
  - व्यङ्ग्य
- **वाक्य सम्पादन (२):** ‘र’ का रूप नामै छैनन्, तर तऱ्यो, राष्ट्र शुद्ध लेख्ने
- **वाक्य परिवर्तन (३):** एक वाच्य वा वाक्यबाट
  - कर्मवाच्य
  - भाववाच्य
  - कर्तृवाच्य
- **पठन बोध, व्याकरणिक (३):**
  - द्वित्व (ससानो)
  - समस्त (सुखदुःख)
  - कारक, विभक्ति
- **बुँदा टिपोट, सारांश (४):** १०० शब्दसम्मको अंश, चार बुँदा, एक तृतीयांशमा
- **निर्देशित रचना (३):** बुँदाबाट कथा; बुँदा नछुटाउने
- **भाव विस्तार वा व्याख्या (३):** ‘एक मुठी सास भएसम्म हामीले निर्माण कार्यमा पछि पर्नुहुँदैन।’
- **पाठगत बोध (४):**
  - घटना
  - मूल भाव
  - परिवेश
  - चरित्र
- **लामो उत्तर (५):** ‘डल्ले खोलामा पुल किन बनेन?’ जस्तो समीक्षा

पाठको सार

- **विधा: सामाजिक कथा:** समाजको अवस्था र समस्या; (तिलस्मी: जादुगरी; मनोवैज्ञानिक: मनभित्रको कुरा)
- **लेखक:** परशु प्रधान (वि.सं. २०००–२०८०), भोजपुर
  - उत्तरार्ध
  - डल्ले खोला
  - टोकियोमा सानो बुद्ध
- **परिवेश:** पञ्चायतकालको प्रशासन, गाउँका हैकमवाला
- **सदरमुकाम:** जिल्लाको प्रशासनिक केन्द्र; पुल ज्यानको कुरा

कथा, छ अंशमा

- **१. खोलाको युद्ध:** ‘ऊ’ लट्ठीको सहाराले तर्छ; पोहोर टिकुटे बगेको; हिउँदमा नाघिने खोला वर्षामा बहुलाउँछ; पुल कागजको घाममा उदाएर त्यहीँ अस्ताउँछ
- **२. रनेको सङ्कट:** जेठी छोरीको बिहे, सुँगुर किन्ने पैसा छैन; सपनामा खोला: ‘म छु र पो तिमीहरूको व्यवहार चलेको छ’
- **३. टेबुलमा भाषण:** देश विकास साझा कर्तव्य; मलायामा पुल छन्; मनमा भोजको सुँगुर: राम्रा शब्द बोल्नु र राम्रो काम गर्नु एउटै होइन
- **४. रकम, बिहे:** सात दिन भोज, सातओटा सुँगुर; ‘तगडा मान्छे’; खोलामाथि एक दुइटा काठ, भेलले बगायो
- **५. शिवबहादुरको पालो:** पुलको रकम हिनामिनाको उजुरी गर्ने नै अर्को भ्रष्टाचारको ढोका खोल्छ
- **६. खोलाको सन्तोष:** खनेको डोब मात्र; जाँचमा अर्कै कुलो; ‘म कागजमा ब्युँझन्छु; पहिलो र अन्तिम वाक्य उस्तै: चक्र रोकिएको छैन

	पहिलो पालो	दोस्रो पालो
को	रनबहादुर (मलायामा सैनिक भएको)	शिवबहादुर
समस्या	छोरीको बिहेको खर्च	जुवाको हार
योजना	पुल	बाँध र कुलो
माग	२०,००० रुपियाँ	१०,००० रुपियाँ
निकासा	१०,००० रुपियाँ	१०,००० रुपियाँ
देखिएको	एक दुइटा काठ	खनेको डोब
अन्त्य	भेलले काठ बगायो	जाँच भयो, कुलो बनेन

आधार	रनबहादुर	हाकिम
स्वभाव	चलाख, स्वार्थी, बोल्न सिपालु	लापर्बाह, कुरा नसुन्ने
काम	पुलको रकम निजी काममा	नबुझी लगत बनाएर निकासा
अनुगमन	काठ राखेर देखावटी काम	ठाउँमा गएर नहेर्ने
दोष	ठग्छ	ठगिन दिन्छ: दुवै जिम्मेवार

सन्देश: विकासको रकम जनताको काममा नपुगेसम्म जति योजना बने पनि दुःख जस्ताको तस्तै

- राम्रा शब्द बोल्ने सबै इमानदार हुँदैनन्
- अनुगमन नगरी कागज हेरेर रकम दिँदा भ्रष्टाचार बढ्छ
- भ्रष्टको प्रशंसा गर्ने समाजले बल दिन्छ
- जनता सचेत नभए ठगी दोहोरिन्छ

तत्त्व	यस कथामा
कथानक	खोलाको त्रास → दुई योजना कागजमा → खोला उस्तै
परिवेश	दुर्गम गाउँ, वर्षायामको खोला, सदरमुकामको कार्यालय
द्वन्द्व	गाउँको आवश्यकता र व्यक्तिको स्वार्थ; खोला र मान्छे
दृष्टिविन्दु	तृतीय पुरुष; बेला बेला खोलाको मनको कुरा
उद्देश्य	भ्रष्टाचार देखाएर पाठकलाई सचेत बनाउनु

शीर्षक: सुरु र अन्त्य खोलामै; सबै घटना खोलाकै नाममा; खोला जनताको समस्याको प्रतीक → सार्थक

लेखकका तरिका

- **मानवीकरण:** खोला बोल्छ, नाङ्गो उभिन्छ
- **प्रतीक:** कागजको घाम
- **व्यङ्ग्य:** 'तगडा मान्छे': प्रशंसा जस्तो गरी निन्दा
- **नभनी देखाउने:** पैसा बुझ्यो, सात सुँगुर काटिए
- **दोहोऱ्याइ:** एउटै टेबुल

शब्दार्थ

भयभीत / भयावह: धेरै डराएको / भयानक
श्रमदान / चन्दा: ज्याला नलिई दिने श्रम / आफूखुसी दिने रकम
लगत / इस्टिमेट: चाहिने सामानको सूची / खर्चको अनुमान
व्यङ्ग्य / हिनामिना: एउटा भने झैँ गरी अर्को भन्नु / रकम अर्कै काममा पारिनु
निकासा / स्वीकृति: स्वीकृत गरेर पठाएको रकम / स्वीकार गरिएको अवस्था
नामनिसान / अनिकाल: अत्तोपत्तो / अन्नको ठुलो अभाव
शाश्वत / मुस्किल: नाश नहुने / कठिन
वातावरण / जादु: पृथ्वीको चारैतिरको हावा / असम्भवलाई सम्भव जस्तो देखाउने
कुलो / बाँध: खेतमा पानी लैजाने सानो नहर / पानी रोक्ने वा मोड्ने गारो
डोब / केस्रो: काम थालेको ठाउँको चिनो / सुन्तलाको एक एक भाग
फाँट / जोस: खेतीको फराकिलो जमिन / उत्साह, जाँगर

- **भनाइ:**
  - ज्यानको बाजी लगाउनु (जोखिममा राख्नु)
  - एक मुठी सास हुनु (जीवन बाँकी रहनु)
  - खिस्सी उडाउनु (गिज्याउनु)
  - नामनिसान नहुनु (केही बाँकी नहुनु)
- **सङ्क्षिप्त शब्द:** लामो नामको छोटो रूप; साना जोड्ने शब्द छोड्ने: कोलेनिका; विन्दु राखेर पनि: त्रि.वि.
  - त्रिवि: त्रिभुवन विश्वविद्यालय; नेसंवि: नेपाल संस्कृत विश्वविद्यालय
  - लोसेआ: लोक सेवा आयोग; पाविके: पाठ्यक्रम विकास केन्द्र; जबरा: जङ्गबहादुर राणा
  - नेवानि: नेपाल वायुसेवा निगम; नेप्रप्र: नेपाल प्रज्ञा प्रतिष्ठान
  - अनेसास: अन्तर्राष्ट्रिय नेपाली साहित्य समाज; रासस: राष्ट्रिय समाचार समिति
  - कोलेनिका: कोष तथा लेखा नियन्त्रण कार्यालय; गोप: गोरखापत्र
  - प्रम: प्रधानमन्त्री; प्रअ: प्रधानाध्यापक; नपा: नगरपालिका; गापा: गाउँपालिका

व्याकरण: वाच्य

वाच्य: कर्ता, कर्म, भावमध्ये कुन प्रधान

वाच्य	प्रधान	उदाहरण
कर्तृवाच्य	कर्ता	सञ्जय तिमीलाई बोलाउँछ
कर्मवाच्य	कर्म	सञ्जयबाट तिमी बोलाइन्छौ
भाववाच्य	भाव; कर्म हुँदैन	(महिमाद्वारा) आज धेरै हिँडियो

कर्मवाच्य (सकर्मक)

- कर्तामा **द्वारा, बाट;** कर्मको **लाई** हटाउने
- धातुमा **इ;** क्रियापद कर्मअनुसार
- आज्ञार्थ, इच्छार्थमा एकवचन **इयोस्,** बहुवचन **इयुन्**

भाववाच्य (अकर्मक)

- कर्तामा द्वारा, बाट; वा कर्ता हटाउने; **म → आफू**
- धातुमा **इ;** पुलिङ्ग, एकवचन, तृतीय पुरुष, अनादरको रूप
- आज्ञार्थ, इच्छार्थमा **इयोस्**
- **दुवैमा:** काल, पक्ष, भाव, करण, अकरण उस्तै

कर्तृवाच्य	बदलिएको	कोटि
गर्छ	गरिन्छ	सामान्य वर्तमान
गऱ्यो	गरियो	सामान्य भूत
गर्ने छ	गरिने छ	सामान्य भविष्यत्
गर्दै छ	गरिँदै छ	अपूर्ण वर्तमान
गरेको थियो	गरिएको थियो	पूर्ण भूत
गरेन	गरिएन	अकरण
गरोस्	गरियोस्	इच्छार्थ

वर्णविन्यास: 'र' का रूप

रूप	कहिले	उदाहरण
पूरा र	नजोडिँदा	सहर, बगर
पदेन (प्र)	व्यञ्जनपछि र	प्रकार, भ्रष्ट
पदेन (ट्र)	ट, ठ, ड, ढ पछि र	राष्ट्र, ट्रक
रेफ	र् पछि अर्को व्यञ्जन	पर्छ, शीर्षक
ऱ्य	तद्भवमा र् पछि य	गऱ्यो, भऱ्याङ

- **बोलेर हेर्ने:** कर्म (र पहिले): रेफ; क्रम (र पछि): पदेन
- **तत्सममा रेफ:** सूर्य, कार्य, पर्यटन
- **ऋकार (ृ) 'र' होइन:** कृषि, सृष्टि

रचना

भाव विस्तार: सोझो अर्थ → उदाहरणसहित फैलावट → शिक्षा

कथा: सुरु (पात्र, समस्या) → बिच (घटना बढ्दै) → अन्त्य (परिणाम, शिक्षा)

अनिच्छा: 'हुँदैन' मात्र होइन

- अर्कोको कुरा सुन्ने (तपाईंको कुरा बुझ्नै)
- आफ्नो कुरा प्रस्ट
- कारण
- अर्को उपाय

प्रायः हुने गल्ती

✗ सञ्जयबाट तिमी बोलाइन्छ
✓ कर्मअनुसार: बोलाइन्छौ

✗ बुबाबाट हिँडिनुभयो
✓ भाववाच्यमा आदर रहँदैन: हिँडियो

✗ रकम जनताको काममा गयो
✓ पुलको पैसा भोजमा; कथाले नभनी देखाउँछ

✗ सूर्य, कार्यमा ऱ्य
✓ तत्सममा रेफ; ऱ्य तद्भवमा

Science Playground, कादुन्जे, भक्तपुर
https://science-playground.com/learn/grade-8-nepali/dalle-khola